

gen kan på det varmeste anbefales. Det er en tilfredsstillende, at forfatterinden er fuldt fortrolig med dansk historisk litteratur, og at hun har benyttet det relevante materiale i det danske rigsarkiv.

Troels Fink.

Jacob Fabricius den Yngres Optegnelser 1617-1644. Udgivet ved A. Andersen. Skrifter, udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland nr. 32. 1964. 477 s. kr. 60,- (Særpris for medlemmer kr. 30,-).

Denne udgave af Jacob Fabricius den yngres optegnelser må vist betegnes som en kraftpræstation af udgiveren, pastor A. Andersen, og en dristig disposition fra Historisk Samfund for Sønderjyllands side. Den er et smukt eksempel på, hvad forskerflid og filologisk kunnen hos en udgiver, kombineret med initiativ og dygtighed hos en redaktionskomité kan præstere.

Jacob Fabricius' optegnelser har været kendt, siden de i 1749 i manuskript erhvervedes af Hans Gram og fik plads i Det kgl. Biblioteks samlinger. Adskillige forskere har peget på, at optegnelserne burde offentliggøres, men ingen har hidtil for alvor vovet at give sig i lag med arbejdet. Det er blevet ved de forarbejder, den fortjente Tønder-historiker, dr. Ludwig Andresen, gjorde i 1920'erne.

Forståeligt nok er de fleste vejet tilbage for opgavens vanskelighed. Fabricius' optegnelser er skrevet på en forvirrende blanding af latin, højtysk og plattysk, flettet ind i hinanden. Desuden er notaterne, skønt de med stor sandsynlighed må antages at stamme fra Jacob Fabricius, ikke nedskrevet af ham selv, men af skiftende, oftest sløvsagtige skrivere, så manuskriptbladene vrimler af fejl, ordgen-tagelser og udeladelser. Endelig er, for at gøre forvirringen komplet, den kronologiske sammenhæng i opteg-

nelserne totalt i uorden. Ikke blot er bladernes rækkefølge tilfældig, men på et og samme blad kan optegnelser fra vidt forskellige år være blandet sammen.

På denne baggrund må det kaldes en bedrift, at udgiveren har magtet at skaffe orden i materialet, levere en oversættelse og frembringe en mønstergyldig udgave af optegnelserne med omhyggelige noter og omfattende registre. Værket fremtræder med paralleltryk af oversættelsen ved siden af originalteksten, så enhver kan læse den, og den særligt kyndige og orienterede kan kontrollere oversættelsen.

Kun i enkelte tilfælde har udgiveren måttet give op over for problemet med at restituere tekstens sammenhæng, og i alle tilfælde redegør han nøje for sine kriterier for sammenstillingen og placeringen af de enkelte stykker. I sit forord erklærer han beskedent, at han vil være taknemlig for påvisning af læsefejl og oversættelsesfejl. Opmærksomme læsere vil også kunne forsyne ham med eksempler herpå, men de er få, og det betyder intet i forhold til det betydningsfulde i, at Jacob Fabricius' optegnelser nu er gjort tilgængelige og anvendelige.

For optegnelserne er møjen og udgivelsen værd. Jacob Fabricius d. y. (1588-1654) var, da han gjorde sine notater, først hofpræst i Husum hos enkehertuginde Augusta og derefter fra 1622 bosiddende i Slesvig, hvor han var adjunkt hos faderen, Jacob Fabricius d. æ., som var gottorpsk generalprovst. Da faderen 1636 blev generalsuperintendent, fik sønnen ekspektance på den samme stilling, og fra 1640 til sin død i 1645 var han gottorpsk generalsuperintendent.

Optegnelserne stammer fra årene 1617-18, 1622-26, 1628, 1633-35 og 1644, altså fra den periode, da forfatteren havde nær tilknytning til den gottorpske kirkeadministration og til hertughoffet på Gottorp. Begge dele

spores tydeligt i optegnelserne. De giver først og fremmest et udmærket indtryk af de kirkelige problemer og bevægelserne i kirkelivet i det gottorpske område i første halvdel af 1600-tallet. Desuden giver de et direkte og fængslende indblik i livet ved det gottorpske hof, ikke mindst gennem de mange referater af samtalerne om stort og småt ved taflerne på slottet. Der er sladder, blandet med småsnak og kommentarer til politiske og kulturelle problemer i 30-årskrigen. Bl. a. får man et godt indtryk af beundringen for Christian IV i den første del af hans regeringstid. Men i øvrigt refereres bemærkninger vedrørende begivenheder og personer over hele Europa.

Dermed er der overleveret os en morsom og vægtig kulturhistorisk kilde af sjælden karakter og stor værdi, samtidig med at vi får et væld af personalhistoriske oplysninger. Jacob Fabricius' optegnelser vil kunne bruges af historikere i mangehånde sammenhænge, og selv om man vil få at gøre med kildekritiske problemer i hvert enkelt tilfælde, er deres betydning som kilde hævet over enhver tvivl. I tilgift kan optegnelserne læses som en underholdende fortælling om livet, snakken og det åndelige milieu på Gottorp i 1600-tallet.

H. P. Clausen.

Aksel Lassen: 1659 – da landet blev øde. (Gyldendal, 1965). 178 s.

Aksel Lassens nye bog er en populariseret og i tekstmæssig henseende dramatiseret andenudgave af »Skæbnåret 1659«, der i 1958 blev udgivet af Jysk Selskab. Den former sig som en hæsblæsende kehraus af brand, mord og vold, der af og til afbrydes af nøgtern ræsonneren over mennesketab, ødegårde, kilders sandhedsværdi og storpolitisk baggrund. Svenskekrigene og deres virkninger har ikke – heller ikke fraset de store landafstå-

elser – hidtil været undervurderet i historien. Men det er, det kan endnu en gang fastslås, Lassens store fortjeneste, at han med Kongeåegnen som centrum på grundlag af kilder, der altid har været for hånden, men ikke har været udnyttede med dette formål for øje, har vist, hvad der virkelig skete. Fjenden var krigen selv; der var ingen forskel på svenske og allierede, og hvad de ikke lagde øde, tog pesten eller rettere plettyfusen sig af. »Værre end helvede« skrev præsten i Hygum. Det kunne han nu ikke vide noget om; men det er måske ikke overdrevet.

Finn H. Lauridsen.

Axel Steensberg (red.): Dagligliv i Danmark i det nittende og tyvende århundrede. I-II. (Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck, 1963-1964). 683 og 720 s.

Dette store værks titel gør ingen hemmelighed af sit forbillede eller måske rettere sin forgænger, for i modsætning til Troels-Lunds »Dagligt Liv i Norden i det sekstende Aarhundrede« er det ikke skrevet af en enkelt, men af hele 30 forfattere. Et formentlig meget omfattende redaktionsarbejde har dog haft til resultat, at denne »flerhed« kun i beskedent omfang gør sig gældende. Også på andre punkter er værket forskelligt fra Troels-Lund. Det har mere med, som virkelig vedrører tilværelsens dagligdag – hans mennesker var »klædt på til fest«, som Steensberg skriver i indledningen til første bind. Om man så har fået alt med, som det var muligt at behandle, er måske et spørgsmål. Meget, man umiddelbart savner, gemmer sig i kapitlernes mangfoldighed; men derfor kunne der godt have været en samlet skildring af tilværelsen på herregården eller hos embedsmanden, hos jernbanemanden eller soldaten. Samfærdselsmidlernes udvikling beskrives; men livet på banerne, som